

Apulej

Zlatni magarac

Beograd, 2011
DERETA

U ovoj milezijskoj priči ispričaću ti svakojake događaje i tvoje ću uši na najprijatniji način golicati, naravno ako ne smatraš nedostojnim da baciš pogled na egipatski papirus napisan zabavnim nilskim perom: videćeš sa čuđenjem kako se ljudska bića pretvaraju u druga, i kako se posle naizmenično ponovo vraćaju u svoj prvobitni lik. Počecu odmah.

Ko sam ja? Evo me u dve reči.

Atički Himet, i efirski Istmos, i spartanski Tenar, ove srećne zemlje kojima je večnost osigurana još srećnijim spisima, jesu stara kolevka moga roda. Tamo sam u nežnoj mladosti naučio atički jezik. Kasnije sam otišao u grad Laciju, počeo da studiram, i uz ogroman trud i napor stekao sam znanje domaćeg jezika Kvirićana, jer nisam imao nikakvog učitelja koji bi me upućivao. I zato unapred molim za izvinjenje ako učinim poneku grešku kao stranac u ovom stranom jeziku, jeziku foruma. Uostalom, i sam prelaz sa jednog govora na drugi odgovara sasvim onoj vrsti koju ja negujem, onoj pravoj igri cirkuske veštine. A priča je iz Grčke. Pazi, čitaoče, neće ti biti dosadno.

Otišao sam u Tesaliju – jer odande vodi poreklo, sa majčine strane, jedna porodica u koju ubrajamo slavnog Plutarha i njegovog nećaka, filozofa Seksta. U Tesaliju sam, dakle, pošao poslom. Prešao sam preko strmih planina, vlažnih dolina, svežih livada, i preko džombastih polja, i moj konj, belac, domaći, koga sam jahao, bio je prilično umoran. I sâm sam bio umoran od sedenja, pa sam hteo da me prođe umor, te sam skočio sa konja, obrisao znoj sa njega lišćem, pažljivo mu istrljao čelo, pogladio uši, skinuo uzde i poveo ga laganim korakom da bih mu dao vre-

mena da se običnim i prirodnim putevima olakša. I dok je on, prolazeći pored livada, okretao glavu ustranu i saginjao je da bi dohvatio travu, ja sam stigao dvojicu putnika koji su slučajno išli ispred mene. Dok sam osluškivao šta oni razgovaraju, odjednom jedan od njih prsnu u smeh i glasno reče: „Prestani, molim te, s tim tako glupim i preteranim lažima!“

I kad sam to čuo, rekao sam, inače uvek željan da nešto novo čujem: „Recite mi šta je to, bogamu; nisam, doduše, radoznao, ali želim da znam sve, ili bar što je više moguće. A uz prijatan razgovor neće nam biti teško da se popnemo na ovo brdo ovde što je pred nama.“

I onaj koji je otpočeo, reče: „Laži, dabome, i to tako istinite kao što bi bilo istinito tvrditi da se pomoću nekakvih mađija i hokuspokusa mogu brze reke vratiti u izvor, ili mirno more okovati, ili uspavati duvanje vetrova, zadržati Sunce, skinuti penu sa Meseca, skinuti zvezde sa neba, ukinuti dan i zadržati noć.“

A ja rekoh malo sigurnijim glasom: „Deder, neka te ne mrzi, pošto si već prvi počeo, da nastaviš priču. A što se tebe tiče“, obratih se drugome, „tebi tvoja tvrdoglavost zatvara uši da ne čuješ istinita kazivanja. A, tako mi boga, ti to ne radiš dobro: samo zabluda i predrasuda vide laž u tome što nismo spremni da čujemo niti pak željni da vidimo ono što izgleda da prelazi moć ljudskog shvatanja. A ako malo bolje zagledaš, uverićeš se da stvari ne samo što su sasvim istinite već se vrlo lako mogu i da urade. Eto, ja sam, na primer, sinoć, kad sam hteo da se pokažem pred svojim drugovima pri gozbi za stolom, pokušao da progutam neki kolač od sira malo veći nego obično, i hteo sam da se ugušim jer mi je ona lepljiva masa ostala u grlu i tako me zagušila da nije mnogo trebalo pa da umrem. A pre neki dan svojim očima sam video u Atini, ispred Pekila, jednog cirkuzana lutilicu kako je progutao oštar konjički mač, i to sa oštricom upravljenom napred! Zatim je, za nagradu od nekoliko gro-

ša, uzeo čak i jedno dugačko lovačko koplje i gurnuo ga u svoju utrobu. I na gvožđu od koplja, na mestu gde kopljača izlazi iz drške, pojavio se jedan mlad dečak, divan kao kakva devojka, i počeo da igra tako okretno i tako se savijajući kao da je bez članaka i bez kostiju. Svi mi koji smo bili tu divili smo se i čudili: čovek bi rekao da je to zmija koja se uvija oko čvornovatog štapa s upola posećenim grančicama koji nosi bog – zaštitnik lekara. A sada, molim te, nastavi priču koju si počeo da mi pričaš. Ja ću verovati i za sebe i za njega, i u prvoj kafani u koju budemo svratili podeliću ručak s tobom. Eto, to ti je nagrada koja te čeka.“

A on će na to: „Slažem se s tim što mi obećavaš. Priču koju sam počeo nastaviću. A pre svega ću ti se zakleti ovim suncem koje sve vidi da govorim samo ono što je istinito i provereno, i vi nećete nijednom više posumnjati čim stignete u najbliže mesto u Tesaliji, gde se sve to javno desilo i gde se o tome priča svuda među ljudima. Ali najpre treba da znate ko sam i odakle sam. Zovem se Aristomen i rodom sam sa Egipte. Treba da znate i čime se bavim: putujući po Tesaliji, Etoliji i Beotiji, trgujem medom, sirom i drugom robom koja se troši po krčmama. Saznao sam da u Hipati, najvažnijem tesalijskom gradu, ima na prodaju svežeg vrlo ukusnog sira po niskoj ceni i požurio sam tamo da odmah otkupim celokupnu zalihu. Ali kao što često biva, mora da sam krenuo na put levom nogom, jer mi je izmakao posao i zarada na koju sam računao. Dan pre moga dolaska trgovac naveliko, Lupus, odneo je sve. Umoran od te uzaludne trke, krenem predveče u kupatilo i gle, koga vidim? Moga prijatelja Sokrata. Sedeo je na zemlji, ogrnut napola pocepanim ogrtačem; bled kao krpa i sasvim unakažen od mršavosti, gotovo nimalo nije ličio na sebe: jednom rečju, sasvim je ličio na onaj ološ koji na raskrnicama prosi milostinju. Videći ga ovakvog, prišao sam mu oklevajući, iako mi je bio dobar prijatelj i dobro sam ga poznavao. ‘Ej, Sokrate’, rekoh, ‘šta je to s tobom? Šta radiš? Ka-

kva je to sramota? Kod kuće su te već proglasili mrtvim i oplakali te, a tvojoj deci su odlukom provincijskog sudije određeni staraoci. Tvoja žena iskazala ti je sve poslednje počasti i zbog tebe je dugo plakala i tugovala tako da je gotovo oslepela od suza i onda su je njeni roditelji primorali da svoje tužno udovištvo zameni radostima novoga braka. A evo, sada te vidim ovde na ovom mestu, na najveću sramotu svijuu nas, kao neko priviđenje.’

‘Aristomene’, odgovori on, ‘vidi se da ne poznaješ nestalnost i promenljivost sreće, njena iznenađenja i iznenadne preokrete!’ I govoreći tako, pokrio je ritama lice koje je bilo crveno od stida, obnaživši tako svoje telo od pupka do donjeg dela trbuha. Ja nisam više mogao da podnesem bedni izgled tolikoga jada, pružio sam mu ruku i potrudio se da ga podignem.

A on je ostao umotanog lica, kao što je bio, i rekao: ‘Ostavi me, ostavi me, neka sudbina i dalje uživa u trofeju koji je sama zadobila.’

Naterao sam ga da pođe sa mnom. Skinem svoj gornji kaput i obučem mu ga, ili bolje rečeno, pokrijem ga, te ga odmah povedem u kupatilo, iznesem ulje i peškire za trljanje i trljanjem skinem sa njega debelu naslagu prljavštine koja ga je pokrivala. I kad sam ga što sam mogao bolje doterao, odveo sam ga i sam umoran i s teškom mukom pridržavajući ga, u svoj hotel. Tu mu dam krevet da se odmori i povrati snagu, nahranim ga i napojim da bih ga razvedrio i pričah mu priče da bih ga oraspoložio. I već smo bili u dobrom raspoloženju, počeo je da priča i da me pomalo zadirkuje, kad odjednom uzdahnu iz dubine duše, steže pesnicu i lupi se besno po čelu i uzviknu:

‘Teško meni nesrećniku koji sam upao u ovaj jad i nevolju samo zbog proklete želje svoje da vidim borbu gladijatora o kojoj se mnogo govorilo! Kao što znaš, ja sam zaista išao u Makedoniju radi svojih trgovačkih poslova. Kad sam se desetog meseca vraćao sa punom kesom novaca, opkoliše me nedaleko od Larise (hteo sam u prolazu da prisustvujem toj pro-

kletoj predstavi) razbojnici u jednoj udaljenoj i dubokoj dolini. Uzeli su mi sve, ali sam ipak uspeo da im umaknem. U toj nevolji svratih kod jedne stare krčmarice, neke Meroe, vrlo valjane žene, mada je bila stara. Ispričam joj sve o uzrocima svoga dugotrajnog putovanja, o tegobama pri povratku kući i kako su mi opljačkali sve. Žena me je najpre negovala što je mogla pažljivije, davala mi dobru hranu i najzad me je, obuzeta strašću, dovela i u svoj krevet. I to je bila moja nesreća! Samo sam jednu noć proveo s njom, i od toga se rodila dugotrajna i odvratna veza, tako da sam i one prnje koje su mi razbojnici bili ostavili da se mogu pokriti, poklonio njoj zajedno sa svim što sam mogao da zaradim torbarenjem. Najzad, ta dobra žena i zla sudbina doterali su me dovde, do stanja u koje si me maločas video.'

'Bogami', rekoh ja, 'zaslužio si još gore, ako ima šta gore od ovoga, kad si zbog ljubavnog uživanja i zbog jedne matore kurve žrtvovala svoje domaće ognjište i svoju decu!'

A on je stavio prst na usta i kao iznenađen od čuda rekao:

'Pst! Pst!' – pogledao uplašeno oko sebe da li može govoriti bez opasnosti i nastavio – 'pazi, molim te, to je žena sa natprirodnim osobinama; pazi na svoj jezik da ti se ne desi nešto strašno ako suviše pričaš.'

'Je l' istina?', upitah. 'Šta je to s tvojom krčmaricom? Je li tako moćna ova kraljica krčmi?'

'Veštica i proročica koja može nebo da skine i zemlju da podigne uvis, da izvore pretvori u kamen, da rastvori planine, izvuče pokojnika iz pakla i bogove da baci u pakao, da ugasi zvezde i da sam Tartar rasvetli.'

'Preklinjem te', rekoh, 'spusti tu zavesu tragedije, savij taj pozorišni šator i govori kao svaki pametan čovek.'

'Hoćeš li da znaš jedan ili dva od njenih podviga? Hoćeš li da ih saznaš mnogo? Njoj je to samo sitnica i sasvim beznačajna stvar što čini da se u nju zaljubljuju ne samo oni ljudi

koji žive u ovoj zemlji već i u Indiji, u obe Etiopije, pa čak i antipode. Ali slušaj šta je uradila pred mnogim svedocima.

‘Jednog svog ljubavnika je jednom rečju pretvorila u dabra zato što joj je bio neveran. To je uradila da bi imao sudbinu te divlje životinje koja, iz straha da ne bude uhvaćena, sama sebi otkida polne organe da bi se oslobodila gonilaca. Nekog krčmara u susedstvu, koji joj je konkurisao, pretvorila je u žabu. I sada starac pliva u jednom buretu vina i gnjurajući se po droždini promuklim kreketanjem doziva svoje nekadašnje mušterije. Jednog drugog čoveka, advokata, pretvorila je u ovna jer je govorio protiv nje, i sada ovaj ovan vrši advokaturu! Žena njenog ljubavnika brbljala je i govorila nešto ružno o njoj. Ta žena je bila trudna i ona je zatvorila plod u njenu utrobu, usporila njegov razvoj i tako je osudila na večitu trudnoću. I evo već osam godina, kao što svi računaju, kako nesrećnica nosi svoj plod, a trbuh joj se rastegao kao da će roditi slona.

‘Pošto su mnogi bili njene žrtve, podiglo se među narodom nezadovoljstvo i doneli su odluku da joj se sutradan osvete na najstrašnji način: da je kamenuju. Ali je ona snagom svojih mađija sprečila ovu nameru. I kao što je Medeja u toku jednoga dana koji joj je ostavio Kreon spalila i palatu zajedno sa ćerkom i starim ocem pomoću plamena iz jednog venca, tako je i ova u toku jedne jedine noći (kao što je nedavno u pijanom stanju i sama pričala) pomoću strašnih, na grobu stvorenih mađija sve stanovnike ovoga grada bez razlike tako čvrsto zatvorila u njihove domove da puna dva dana nisu mogli da slome brave niti da izvale vrata ili da probiju zidove, sve dok nisu uz uzajamno podsticanje jednoglasno počeli da viču i da se zaklinju najsvetijom zakletvom da niko od njih neće podići ruku na nju i da će ona naći pomoć i zaštitu kod njih ako bi neko nešto drugo naumio. I tako se ona smilostivila i oslobodila čitav grad. A pokretača ove pobune ona je jedne tamne noći zajedno sa čitavom kućom, onako zatvorenom kao što je bila, to jest sa zidovima, samim zemljištem i teme-

ljem, prenela sto milja daleko odavde, u neki drugi grad, koji leži na vrhu jednog strmog brda i koji zbog toga nema vode. Ali pošto su tamo kuće bile tako tesno jedna pored druge da nije bilo mesta za novog došljaka, bacila je kuću pred gradsku kapiju i otišla.’

‘To što mi ti pričaš, dragi moj Sokrate’, rekoh ja, ‘čudnovato je ali i strašno, i mene samoga prilično si zabrinuo, bogami i uplašio: kao da si na mene bacio ne trn nego oštricu koplja. Da ne bi ta baba, služeći se nekakvim božanskim snagama, kao i onda, osetila što smo razgovarali, daj da brzo legnemo i, pošto nas san okrepi, mi ćemo još pre zore klisnuti što možemo dalje odavde.’

Još dok sam ja delio ove savete, moj je valjani Sokrat, ne naviknut na vino i zbog dugotrajnog zamora, bio zaspao i glasno hrkao. Ja sam dobro zatvorio vrata i dobro ih zabravio, namestio svoj krevet, radi veće sigurnosti, sasvim pored do vratka, i opružio se. Od straha sam neko vreme bio budan; najzad, oko treće straže (oko ponoći), sklopim oči. Tek što sam zaspao, kad se vrata odjednom otvoriše od udarca snažnijeg nego što bi bio onaj koji bi mogao da se pripiše razbojnicima, upravo njih izbaciše napred, a dovraci su bili istrgnuti i izleteše iz svojih ležišta. Krevet koji je već inače bio mali, bez jedne noge i truo, srušio se pod snažnim udarcem. Ja ispadoh iz kreveta i izbačen padoh na zemlju, a krevet se okrete i pokri me sasvim.

Tada sam osetio da se izvesna uzbuđenja manifestuju suprotnim efektima. Vrlo se često dešava da čovek proлива suze radosnice: tako i ja u ovom groznom strahu nisam mogao a da se ne nasmejem pošto sam video da sam od Aristomena postao kornjača. Ali kako sam, savijen u blatu, izvirivao zaštićen od svog kreveta, bacio sam pogled ustranu u očekivanju novih događaja. Primetio sam dve žene, obe prilično stare. Jedna je u rukama nosila zapaljenu svetiljku, a druga sun-

đer i mač. Ovako opremljene, stajale su oko Sokrata koji je spavao dubokim snom i jedna je progovorila:

‘Evo ga, Pantijo, sestro moja, ovog dragog Endimiona, evo mog Ganimeda koji se i danju i noću igrao sa mladošću i koji sada prezire moju ljubav i ne zadovoljava se samo time što me kleveta, već se sprema još i da pobjegne. A ja, nova Kalipsa, napuštena od ovog prepredenog Odiseja, plakaću većito usamljena.’ I zatim, pružajući ruku na mene i pokazujući me svojoj sestri Pantiji, reče:

‘A što se ovoga tiče, ovog valjanog savetodavca, Aristomena, kome je pala na pamet pomisao da pobjegnem i koji sada u smrtnoj opasnosti ispružen na zemlji pod svojim krevetom sve ovo posmatra, on misli da će me nekažnjeno vređati. Polako samo; ne, ne, odmah, za tren oka želim da se pokaje za svoje ranije ruganje i sadašnje radoznalosti.’

Kad sam čuo ove reči, oblio me jadrnika hladan znoj po čitavom telu i tako sam drhtao da je i krevet na mojim leđima podrhtavao i poskakivao od moga drhtanja. A Pantija odvrati:

‘Šta veliš, sestro, da li da ga najpre rastrgnemo kao što rade bahantkinje, ili da ga svežemo i odsečemo mu ud?’

‘Ne, ne’, reče Meroe (jer to je, video sam, bila ona koju je Sokrat spomenuo u svojoj priči), ‘neka ostane bar da zemljom pokrije telo ovoga nesrećnika.’

I tada okrenu Sokratovu glavu ustranu i zabode mu mač sve do balčaka u levu stranu guše, prinese jednu malu mešinu i tako spretno uhvati krv koja je curila da se nijedna kap nigde nije mogla videti. Sve to video sam svojim očima. I da ne bi nijedan običaj pri žrtvovanju propustila, čini mi se, Meroe je uvukla desnicu u ranu: tražila u utrobi i izvukla srce moga jadrnoga druga, dok je on od udarca mača koji mu je presekaao grlo puštao neki šištav glas iz rane i zajedno sa krvlju ispuštio svoju dušu. A Pantija je jednim sunderom zatvorila ranu gde je najviše zjapila, govoreći: ‘Sunderu, rođen u moru, čuvaj se da ne predeš reku!’ Posle ovoga odgurnule su krevet

i pošle, a zatim su čučnule i raširenih nogu ispraznile bešiku nada mnom i ostavile me svog oblivenog mokraćom.

Tek što su prekoračile prag, a vrata se ponovo podigoše i vratiše na svoje mesto; dovraci su se postavili i vratili u svoja ležišta, šarke se vratiše vratima, i zasovnice odoše natrag na svoja mesta. A ja sam ostao na mestu, bačen na zemlju, bez daha, go golcat, ukočen, mokr baš kao da sam izišao iz majčine utrobe, polumrtav, nadživeo samoga sebe, nastavak samoga sebe i sigurno kandidat da me razapnu na već pripremljeni krst.

‘Šta će biti sa mnom’, govorio sam samom sebi, ‘kad sutra ujutru nađu čoveka sa prosečenim grlom? I da kažem istinu, ko će to verovati? Mogao si bar da zoveš u pomoć, ako već nisi mogao, ovakav čovek, da se usprotiviš jednoj ženi! Pred tvojim očima kolju čoveka, a ti čutiš? A zašto ti nisi poginuo od sličnog zločina? Zašto ova krvožedna, svirepa veštica nije ubila tebe, svedoka ovog zločina, iz straha da se zločin ne otkrije. Pošto si izbegao smrt, sada umri!’

Ovako sam neprestano razmišljao o sebi, a noć se pretvorila u dan. Izgledalo mi je da je najbolje da se izgubim krišom, još pre zore, i da klisnem pa makar nesigurnim korakom. Uzmem dakle sobom što sam imao, uvučem ključ i okrenem ga u bravi. Ali prokleta vrata koja su se noću sama od sebe otvorila, nisu mogla da se otvore i trebalo je uvlačiti i izvlačiti ključ dok je brava najzad popustila.

‘Ej ti, gde si? Otvori vrata od krčme, hoću da krenem pre zore!’ A vratar koji je spavao na zemlji iza ulaza, reče mi još napola sanjiv: ‘Pa zar ne znaš da su putevi nesigurni zbog razbojnika? Zar sada da kreneš na put, u ovo doba noći? Ako imaš kakav greh na duši koji te tera u smrt, ja nemam tikvu mesto glave da bih umro za tebe.’

‘Dan već nije daleko’, rekoah ja. ‘Uostalom, šta mogu razbojnici putniku koji nema ništa osim svoje sirotinje? Zar ti ne znaš, budalo, da ni deset bandita ne mogu da opljačkaju golog čoveka?’ A vratar, pospan, okrenu se na drugu stranu i re-

če: 'Kako da znam da nisi možda ugušio svoga druga saputnika sa kojim si sinoć došao ovamo da prenočiš i da možda ne tražiš spasenje u bekstvu?'

U taj mah, sećam se da se zemlja otvorila i kao da mi se sam pakao pojavio zajedno sa Kerberom koji je bio gotov da me proguta. Tek sada mi je palo na pamet da me ona valjana Meroe nije poštedita klanja iz milosrđa već iz svireposti, jer me je ostavila da me razapnu na krst. Vratio sam se dakle u sobu i počeo da razmišljam kako da najbrže svršim sa sobom. Ali Sudbina mi nije ostavila nijedno drugo smrtonosno oružje osim kreveta. 'Krevetiću', rekoh – 'najmiliji moj, ti koji si toliko muka pretrpeo zajedno sa mnom, koji si sve video šta se ove noći ovde dogodilo, jedini svedoče moje nevinosti na koga se mogu pozvati kad me svi ostali budu optužili: žurim u smrt, daj mi spasonosno oružje za moj put na onaj svet.' Zatim razvežem konopac kojim je krevet bio prepleten. Jedan kraj čvrsto svežem oko grede koja je štrčala s jedne strane ispod prozora, a od drugog kraja napravim čvrst čvor. Onda se popnem na krevet, podignem se da bih se obesio i namaknem omču preko glave, oko vrata. A kako sam tada nogom odgurnuo podupirač pod sobom da bih, povučen svojom sopstvenom težinom, konopac dobro zategao i sprečio disanje, stari i natruli konopac prekinuo se odjednom i ja padoh pravo na Sokrata, koji je spavao pored mene i s njime se zajedno preturih na pod. U tom trenutku upade vratar, vičući iz sveg glasa: 'Gde si ti što si toliko želeo da usred noći pobegneš, a sada hrčeš umotan u pokrivače?'

Sokrat koji se probudio bilo od moga pada ili od zaglušne vike vratारेve, ustade prvi i reče: 'Bogami, nije bez razloga što svi putnici grde ove krčmare. Ovaj radoznalac koji ovako u nevre-me upada ovamo – mislim da traži nešto da nam digne – toliko više da me je već inače umornog, probudio iz najdubljeg sna.'

Ja se, dakle, dignem sav radostan od ove neočekivane sreće. Eto ti, mudri vrataru, evo ti moga prijatelja, moga brata,

a ti si me optuživao u pijanstvu da sam ga noću ubio. I još dok sam govorio, zagrlio sam Sokrata i sveg ga izljubio. A on, osetivši smrad od onog mirisa kojim su me one Lamije polile, dreknu: 'Gubi se', i odgurnuo me je silom, 'smrdiš na nužnik.' Zatim me je pitao sa interesovanjem kako sam se ovako namirisao. U ovoj neprilici izmislio sam odjednom neku šalu da bih skrenuo pažnju na neku drugu stvar. Stavio sam mu ruku na rame i rekao: 'Šta još čekamo? Pođimo i uživajmo u jutarnjem putovanju!' Tako uzmem torbu na leđa, plattim krčmaru dug i onda krenemo na put.

Već smo bili prilično odmakli kad je sunce izašlo i sve obasjalo svojim zracima. Ja sam veoma pažljivo posmatrao vrat svoga druga na mestu gde sam video da ulazi mač i govorio sam samom sebi: 'Budalo jedna, ti si pio, i ove gluposti si sanjao zbog mnogih čaša vina koje si popio. Evo Sokrata čitavog i zdravog, bez i najmanje ogrebotine. Gde je rana? A gde je sunder? Gde je, najzad, onaj duboki i sveži ožiljak?' I obratim se njemu: 'Lekari kojima se mora verovati', reko, 'tvrde da stomak pun jela i pića stvara teške snove. I ja sam sinoć pio malo više i proveo sam strašnu noć, koja mi je donela sobom slike groze i straha u toj meri da još sada mislim da sam poprskan i umrljan ljudskom krvlju.'

'Krvlju?', upita Sokrat smejući se. 'Pre bih pomislio mokraćom, i meni se u snu pričinilo kao da me kolju. Sekli su mi grlo. Tu me je bolelo, u grlu. Izgledalo mi je kao da mi vade srce i još sada nemam daha i kolena mi podrhtavaju, korak mi nije sasvim siguran i osećam potrebu da nešto pojedem pa da ponovo malo oživim.'

'Stani malo, evo ti tvog doručka', reko, ja, skidoh sa ramena bisage i požurih se da mu pružim malo sira sa hlebom. 'Hajde da sednemo pod ovu platanu!'

Posle toga uzmem ja nešto od istoga jela. Dok smo ovako sedeli, ja, posmatrajući svoga druga koji je halapljivo jeo, primetim da je pobledeo kao krpa i da ga snage napuštaju. Bo-

ja lica mu se toliko izmenila da mi je od straha (jer mi je izgledalo kao da ponovo gledam pred sobom one furije od noćas) prvi zalogaj hleba zastao u grlu, ma kako da je bio mali, i nije mogao ni da siđe ni da se popne. A što me je još više plašilo, to je mali broj prolaznika ovuda. Jer ko bi mogao verovati da je jedan od dvojice drugova ubijen od drugoga ni zbog čega? A Sokrata, pošto je dovoljno jela pojeo, obuzela je neodoljiva želja. Pojeo je, naime, veliku količinu izvrsnog sira, a nedaleko od korena platane, kao neki miran ribnjak, tekla je polagano jedna reka po boji slična srebru ili staklu.

‘Pa dobro’, rekoh ja, ‘napij se mlečne vode ovoga izvora.’ On se podiže i poče neko vreme da traži pored reke neko mesto koje bi bilo na istoj visini sa vodom, zatim savi kolena, saže se i željno se približi da pije. Još nije ni dodirnuo ustima površinu vode, kad se na njegovom vratu pojavi otvorena duboka rana, sunder brzo ispade uz sasvim neznatan mlaz krvi, a njegovo bi mrtvo telo palo glavom napred u reku da ga nisam uhvatio za nogu i s teškom mukom izvukao na obalu. Tu sam oplakao svoga nesrećnog druga koliko su mi prilike dopuštale i zanevrek ga pokrio peskovitom zemljom pored reke. A ja sam, pun nespokojsva i straha za svoju sopstvenu sudbinu, pobegao stranputicom i neprohodnom pustinjom. Kao da nosim smrt jednoga čoveka na duši, pobegao sam iz otadžbine i sa svoga doma. Kao dobrovoljni izgnanik živim sada u Etoliji, gde sam se ponovo oženio.“

To je bila Aristomenova priča. A njegov drug, koji je od samog početka bio nepoverljiv i nije hteo da je čuje, rekao je:

„Nema ničeg neverovatnijeg od ove priče, i ničeg glupljeg od ove laži.“ Zatim se okrenu prema meni i reče: „A ti čije držanje i postupci pokazuju da si obrazovan čovek, ti slušaš ovu priču?“

„Što se mene tiče“, odgovorih ja, „ja sam mišljenja da ništa nije nemoguće: kako je sudbina odlučila, tako se smrtnim ljudima i događa. I tebi i meni i ma kome drugom dešavaju se neobične stvari, kakvih gotovo nikada nije ni bilo: a ako ih is-

pričamo čoveku koji ih ne zna, neće im nikako ni verovati. I zato ja verujem, tako mi Herkula, ovome ovde, i zahvalan sam mu što nas je ovom divnom pričom tako lepo zabavljao, jer sam bez po muke i nevolje stigao na kraj ovog tegobnog i dugog penjanja. A i moja raga je u tome uživala, jer sam neočekivano, bez napora po nju, stigao do kapije ovoga grada, nošen ne njenim leđima već njenim ušima.“

Ovde se završio naš razgovor, a i naše zajedničko putovanje. Oba moja druga krenuše ulevo ka najbližoj kućici. Ja sam se zaustavio pred prvom krčmom na koju sam naišao i odmah upitao staru ženu koja ju je držala:

„Je li ovaj grad Hipata?“ Ona je klimnula glavom. „Poznajesh li nekog Milona, jednog od prvaka u gradu?“ Ona se nasmeja i reče: „O, Milon s pravom može da se naziva prvi ovde, jer on stanuje ispred gradskih bedema, pred sam ulazak u grad.“ – „Bez šale, majko, recite mi, molim vas, kakav je to čovek i u kojoj kući živi?“ – „Vidiš li one prozore tamo dole, okrenute napolje prema gradu, a s druge strane su jedna vrata okrenuta maloj uličici preko puta? Eto, tu stanuje Milon, čovek koji ima para i vrlo je bogat, ali ga bije glasina da je strahovito škrt i odvratan starac. Zatvoren u jednu tesnu odaju, on tamo živi i razjeda ga strast, sa ženom koja mu je drugarica u tom bednom životu. Ima svega jednu sluškinjicu i ide obučen kao kakav prosjak.“

Na ove reči nasmejah se i rekoh: „Moj prijatelj Demej bdeo je nada mnom sa velikom pažnjom kad mi je pri polasku na ovaj put dao preporuku za tog i takvog čoveka, domaćina kod koga neću imati da se bojim ni dima ni kuhinjskog mirisa.“

Govoreći tako, učinih još nekoliko koraka i, stigavši do ulaza u kuću koja je bila čvrsto zabravljena, počnem da kucam i da dozivam. Najzad se pojavi jedna mala i mlada devojka.

„Hej“, reče ona, „ti što tako jako udaraš na vrata, na kakav zalog želiš da uzajmiš? Ili možda ti jedini ne znaš da mi kao garanciju primamo samo zlato i srebro?“

„Pogađaj samo“, rekoh ja, „bolje bi bilo da mi kažeš da li ću naći tvoga gospodara kod kuće.“

„Da“, odgovori ona, „ali čemu ovo pitanje?“

„Donosim mu pismo od Demeja iz Korinta.“

„Prijavaću te“, reče ona, „ostani tu gde si i sačekaj me.“ I ponovo je zabravila vrata i ušla u kuću. Jedan trenutak kasnije, ona ponovo dođe, otvori mi vrata i reče: „On te moli da uđeš.“

Uđem i zateknem ga u trenutku kad se pripremao da večera i hteo da legne na jedan sasvim mali krevetac. Pored njegovih nogu sedela je njegova žena. Sto je bio prazan i on mi ga pokazao i reče: „Eto što imam da ponudim svojim gostima.“ „Vrlo dobro“, rekoh, i odmah mu predam Demejevo pismo. Pošto ga je brzo pročitao, on reče: „Zahvalan sam svome prijatelju Demeju što me je doveo u vezu sa ovako otmenim gostom.“

Posle ovih reči on pozva svoju ženu da mi ustupi mesto i reče mi da sednem na njeno mesto. Pošto sam se iz učtivosti još malo nećkao, on me uhvati za ivicu od ogrtača i privuče me sebi: „Sedi pored mene“, reče. „Jer strah od razbojnika ne dozvoljava mi da nabavim nameštaj ni stolice koje bi odgovarale mojim potrebama.“

I pošto sam slušao, on nastavi: „Otmenost koju na tebi vidim, spojena sa zaista devojačkom skromnošću, i sama bi me posve sigurno navela na to da predosetim otmenost tvoga porekla. A i moj prijatelj Demej mi isto to javlja. Molim te da ne potceniš našu skromnu kućicu. Ova sobica ovde pored nas pružiće ti prijatan prijem. Izvoli samo ostati kod nas, jer će čast koju ti budeš ukazao našoj kući ovu učiniti uglednijom, a ujedno ćeš steći slavu time što ćeš, zadovoljan skromnom i tesnom sobicom, podražavati vrlinama Tezeja, eponima tvoje otadžbine, koji nije smatrao za sramotu da koristi skromnu gostoljubivost Hekalinu.“ A zatim dozva sluškinjicu i reče: „Fotida, uzmi torbu od gosta i skloni je na sigurno mesto u ovu sobicu. Onda brzo donesi ulja iz ormana da se gost namaže, peškir da se istrlja i sve drugo što je potrebno, pa od-

vedi moga gosta u najbliže kupatilo, mora da je umoran od dugog i teškog puta.“

Kad sam to čuo, setio sam se Milona i njegove škrtosti, i pošto sam hteo da steknem njegovo poverenje i ljubav, rekoh mu: „Ništa mi nije potrebno. Sve to stalno nosim sobom na putovanjima, a posle kupanja ću se već i sam snaći. A ti, Fotido, uzmi ovaj novac i kupi sena i ječma za moga konja koji me je ovako dobro nosio dovde, jer je to za mene važnije od svega.“

Pošto smo sve ovo udesili i pošto su moje bisage bile u sobi, krenuo sam u kupatilo, ali sam išao preko trga da bih se pobrinuo za ručak. Tamo sam video mnogo divnih riba i raspitao sam se za cenu. Sto sestercija. Ne htedoh da kupim, pogadaš se, i kupih za dvadeset dinara. I baš kad sam se otuda vraćao, sretnem Pitiju, svoga školskog druga iz Atine. On me je prepoznao i veoma se obradovao posle toliko vremena, zagrlio me i izljubio, te rekao:

„Dragi Lucije, već je čitava večnost prošla otkako se nismo videli. Bogami, otkako smo ostavili našeg dragog učitelja Klitija. A kakva te je to sreća dovela u ovu zemlju?“

„Saznaćeš sutra“, odgovorih ja. „A šta je to? Čestitam: vidim te sa slugama, sa svežnjevima pruća i sa svima tributima koji odgovaraju činovniku koji je na vlasti.“

„Ja sam upravnik slagališta i vršim dužnost edila, i ako treba što da kupiš, stojim ti na raspoloženju.“

Zablagodario sam mu jer su mi ribe već bile dovoljne za ručak. Ali je Pitija primetio šta imam u korpi, prevrnuo je ribe da bi ih bolje video, i upitao me: „Koliko si platio za ove trice?“

„Imao sam muke da izvučem to od ribara za dvadeset dinara.“

Kad je to čuo, uhvatio me je odmah za ruku i odveo ponovo na trg odakle sam bio došao. „Od koga si kupio ovo đubre?“ – upita me. Ja mu pokažem jednog sitnog starca koji je sedeo u uglu. Ovaj odmah dreknu na njega na osnovu svoje edilske vlasti: „Pa vi već ni našeg prijatelja ne štedite, a nek-

moli stranca! Ribe bez ikakve vrednosti prodajete po ovako skupe pare, i od ovoga grada, cveta Tesalije, zbog skupoće namirnica pravite pustinju ili голу stenu. Ali to neće proći nekažnjeno i ja ću vam pokazati kako pod mojom upravom nevaljalci moraju da budu kažnjeni!“ Tada je sve moje ribe istresao iz korpe na ulicu i naredio stražaru da ih izgazi i sve do poslednje uništi. A zatim me moj prijatelj Pitija, zadovoljan svojim strogim postupkom, posavetova da pođem i reče: „Za mene je dovoljno, Lucije, što sam ovom sitnom starcu naneo ovu uvredu.“ Veoma zaprepašćen i iznenađen ovom scenom, krenuo sam u kupatilo. Energija moga mudrog školskog druga lišila me je i novca i večere. Pošto sam se okupao, vratio sam se odmah u kuću svoga domaćina Milona, i ušao u svoju sobu.

Ubrzo dođe služavka Fotida. „Tvoj domaćin moli da dođeš“, reče. Ali pošto sam dobro znao sve o skromnosti Milonovoj, izvinio sam se učtivo; rekao sam da mi je pre potreban san negoli hrana, da bih se odmorio od zamornog puta. Kad je to čuo, Milon sam dođe po mene, stavi nežno ruku na moje rame i pokuša da me povede. Ali pošto je video da se izmičem i da se iz skromnosti protivim, reče mi: „Ja neću otići dok ti ne pođeš sa mnom“, i to je potvrdio još i zakletvom. Njegova upornost me je najzad primorala da pođem, i on me odvede do svog malog kreveta. Rekao mi je da sednem i onda je počeo: „Kako je moj prijatelj Demej? Žena njegova, i deca? I njegova posluga kod kuće?“

Ja sam mu sve lepo redom ispričao. Zatim je želeo da tačno sazna cilj moga putovanja. I kad sam mu sve to rekao, počeo je da me ispituje o mojoj domovini, o njenim prvacima, njenom guverneru i najzad je počeo da mi postavlja sasvim opširna pitanja. A pošto se uverio da se umoru od teškog putovanja pridružilo još i ovo dugotrajno raspravljanje, da sam zaspao usred reči i da nisam mogao više jasno da govorim već sam samo nejasno mrmljao, dopustio je da idem na spavanje. Tako se najzad oslobodih ovog dosadnog, brbljivog i nenas-